

Göncz László

Tekintetek a muskátlis ablakból

Édesanyám emlékére

Átcsúszott a tél márciusba. A hideg februárt 2018-ban kemény fagyok és vastag hótakaró jellemezték. Száz esztendővel korábban, az utolsó világháborús év elején is hasonló időjárásról írtak az újságok. Akkor még gyakrabban voltak fagyos, hideg telek, mostanság azonban szokatlanul tűnik a Kárpát-medence nyugati peremén a sarkvidékre jellemző időjárás. Dermesztő januárra és februárra azért akad példa, de március második felében legtöbbször tavasziasra fordul az időjárás.

2018-ban másképpen történt, pedig az újesztendő első hetei mást sejtettek, hiszen február közepéig csak egy-két alkalommal süllyedt fagypont alá a hőmérő higanyszála a pannon síkság nyugati tájain. A hónap utolsó harmada azonban igazi sarkvidéki telet hozott. Jégtörő Mátyás törhette volna a jeget, ha lett volna hozzá kedve, mert akadt belőle bőven. Nem azt tette, mert szüntelenül csak dagadt a jégtükör a tavakon.

Emellett olyan hófúvásokat épített a szibériai erejű szél, mint amelyeket a magas hegyormokon vagy az orosz síkságon szokott. Mi tagadás, meglepett bennünket a régi időket felidéző jelenség. A mi udvarunk szeles és huzatos; északról teljesen sík mezőség terjeszkedik előtte, ezért az északi szél rendszerint itt formázza a legnagyobb hófúvásokat a környéken. Azon a télen tömörkedékes száraz hó rakódott le a zöldséges- kertben és a gyümölcsösben, és mivel a havazást nem követte gyors olvadás, a hóréteg felszíne kőkeményre fagyott. Kérge keletkezett a hótakarónak.

Ez volt az első tél édesapám nélkül.

Hóhányás közben édesanyám fiatalkori történetére gondoltam 1945 februárjából, amit számtalanszor elmesélt.

A harcok nagyon közel kerültek a Mura mentéhez, a nem túl messzire lévő Somogyba. A front megállíthatatlanul közeledett Zalához. Az emberek rettegtek, mert az utóbbi hónapokban csak szörnyűségekről halottak. Több 16-17 éves legényt, akiknek csupán levontképzésben volt részük, elhurcoltak, egyeseket a fronton is bevetettek. Róluk semmit nem lehetett tudni. A kétségbeesett édesanyák rémálmai állandósultak; az egész utca velük együtt sírt és reménykedett.

A szomszéd János bácsit más is aggasztotta: attól tartott, ha idáig érnek az oroszok, ezt a vidéket ismét elszakíthatják Magyarországtól, ahogy az első világháború után is történt. Igaz, akkor nem az oroszok veszélyeztették a vidéket, azaz csak közvetve. Az orosz mintára létrejött magyar tanácsállam léte befolyásolta a Mura-mente sorsát, ugyanis a kommunistáktól való teljes elzárkózás miatt a magyar küldöttséget - az osztrákokkal ellentétben - még 1919 májusában sem hívták meg a párizsi békekonferenciára. A Mura-vidék hovatartozásáról éppen akkor született meg a döntés, amelynek az előkészítésekor a magyar érdekeket senki nem képviselte. Így olyan sorsra jutott, mint azok a tájegységek - közöttük a Muraköz is -, melyek már korábban a szomszédos államok megszállása alatt voltak.

A Lendva-vidéki magyar falvak lakossága akkor még nem sejtette a bekövetkező elcsatolást. A mi szülőfalunk lakosságát is óriási meglepetés érte, pedig a település felvégi és alvégi részén kizárólag magyarok éltek.

Huszonöt esztendővel később, 1945 elején azonban más volt a helyzet. A korábbi szörnyű tapasztalat ismeretében az emberek joggal tartottak attól, hogy ismét valami hasonlóra kerül sor. Az 1919-es elcsatolást megérők vészjósló gondolatokkal küszködtek.

Közben Zalát teljesen fehérre festette a vastag hótakaró. A tomboló tél kellős közepén meghalt a dédnagyapám.

Édesanyám és a nővére, Margit néném, a másfél-két méteres hófúvások hátán vitték a halálhírt Radamosba, anyai nagyapám szülőfalujába. Édesanyám tizenöt éves múlt akkor, de nem esett nehezebbre a több kilométernyi út, melyet a vastag hótakaró miatt nem lehetett látni. Hetés

irányában a forgalom teljesen leállt, az autóbusz se közlekedett. Toronyiránt botorkálva győzték le a két település közötti távolságot, a Fekete erdő életjelet nem mutató, didergő csontvázakra hasonlító berekfái mentén.

A legidősebbek még emlékezhetnek rá, hogy a múlt század közepén csak annyira hányták el a friss havat a falvakat összekötő mellékutakról, hogy egy ember elférjen a kivájt hó-folyosón. A gyalogos közlekedést úgy tették lehetővé, hogy minden háztól elment egy ember néhány órára havat hányni. Alsólendva irányából a Kebelei patak és a Borosznak hídjaiig kellett megtisztítani az utat, ahol találkoztak a hetésiekkel, akik az ellenkező irányból lapátoltak. Ott előkerült a pálinka, elhangozott néhány vicc vagy gúnyolódás a másik falu rovására, ami feledtette a fárszító munka és a hideg hatását.

Én egyedül hánytam a havat, amikor édesanyám felidézett történetére gondoltam.

Abban az évben, 2018-ban, még március végén sem mutatkozott tavaszt ígérő időjárás. A Mura-vidéken régóta hagyományos március 15-i ünnepek utáni hetekben is kemény tél volt. Európa-szerte tombolt a hideg; forgalmi káoszt idézett elő; több országban fagyhalálról tudósított a média. Sokan firtatták akkor, hogy mit jelent a váratlan időjárási fordulat? Mégsem kell annyira tartani a felmelegedéstől, amire minden híradóban figyelmeztetnek? Aligha erről volt szó. Sokkal valószínűbb, hogy a természet a saját útját járja; minél több kárt okozunk benne, annál nagyobb meglepetésre számíthatunk.

A felidézett márciusi napokat édesanyám már nem tölthette családi körben. Idős kora és gyorsan romló egészségi állapota arra kényszerítettek bennünket, hogy 2018 februárjában – egyetértésével – az idősek otthonába költöztettük. Szívszorongató döntés volt ez, de arra az elhatározásra jutottunk, hogy a színvonalas ellátás és a gondozók állandó jelenléte a méltó megoldás. Kétségtelenül jobb az otthoni több órás magára hagyottságnál! (Endre öcsém élt otthon szereteteivel a családi házban, de mindannyian dolgozni jártak.)

Mikor egy hónappal a kilencvenedik születésnapja előtt elhunyt édesapám, néhány hétig a nyolcvannyalc esztendő édesanyám erősnek bizonyult.

Arra számítottunk, hogy megtöri a lelkét a szeretett társ elvesztése, akivel jóban-rosszban együtt éltek bő fél évszázadon át. Ő azonban erőt merített a felismerésből, hogy mindnyájunk földi élete véges, és a mindig szorgoskodó édesapánknak is meg kellett állnia. Imáiba foglalta háláját, hogy a „papa” - ahogy az utóbbi évtizedekben édesapámat szólítottuk - nem szenvedett sokat, a végkimerültség állapotától gyorsan megszabadult. Édesanyámat az is erősíthette, hogy az édesanyja, anyai nagyanyám is néhány hónap híján kilencven esztendőt élt, ezért ő is „bele akart fordulni a kilencvenedikbe”.

A két-három hónapig tartó, reménykeltő időszak után azonban rosszabbodott az állapota. Öcsémék megtettek minden tőlük telhetőt, hogy könnyítsenek édesanyám fájdalmain, és minél hosszabban megőrizték őt az otthoni környezetben.

Korábban, édesapámmal együtt, elége elutasítóak voltak az idősek otthonába költözést illetően. Nem rótták fel senkinek, aki oda kényszerült, de elképzelhetetlennek vélték, hogy ők oda kerüljenek. Miután édesanyám állapota rosszabbra fordult, a családtagoknak pedig állandó munkakötelezettsége volt, megemlítettük neki az alkalmi szociális ápoló igénybevételét. Nem tiltakozott ellene. A szűkebb családi környezetben két-három hozzáértő személy is akadt, akik, egymást váltva, egy ideig megbirkóztak a feladattal. Anyánk leépülése sajnos a remélnél gyorsabban zajlott. Abban állapodtunk meg az öcsémmel, hogy napközben az idősek otthonában tartózkodik édesanyánk, estére és éjszakára pedig hazaszállítjuk. Nem úgy történt. Volt rá lehetőség, hogy állandó „helyhez” jusson egy színvonalasan berendezett kétágyas szobában. Meglepetésünkre megjegyzés nélkül elfogadta, és már az első napokban arról számolt be, hogy nagyon jól érzi magát az új környezetben.

Néhány hónapig jó hangulatban fogadott bennünket, a családi otthont nagyon ritkán említette. Amikor kettesben voltam vele, régmúlt eseményekről beszélgettünk. Nem emlékezett mindenre vissza, de több élményt kristálytiszán fel tudott idézni a családról, a falu életéből, a szomszédokról és a rokonságról. Olvasmányaira is emlékezett, amiből nem volt kevés. Édesanyám a vallási újságokat és könyveket szerette leginkább, de több magyar regény és elbeszélés is kedvenc

olvasmányai közé tartozott. Szépen, a történeteket szinte képpé varázsolva olvasott, ezért velem is már kisgyermek koromban megszerettette a könyveket. Magyar nyelvű művekben lelte örömet, kivételnek csak az egyik szlovén katolikus havilap számított, melyre negyven esztendőn át előfizetett. A Vajdaságban kiadott Hitéletet annál is hosszabban járatta.

Én hét évesen már ministráltam a római katolikus templomban, és tízéves korom óta, édesanyám segítségével, mi voltunk e magyar katolikus folyóirat terjesztői a falunkban. Édesanyám buzgón hívó volt, akinek az egyházi parancsolatok és az istenfélelem voltak a törvényei. Azok alakították életmódját, viselkedését, de gyermeknevelési stílusát is. Amíg bírták egészséggel, és édesapám vállalta a gépkocsivezetést, minden vasárnap és ünnepnapon elutaztak a nyolc órákor kezdődő magyar nyelvű szentmisére az alsólendvai római katolikus templomba. E feladattal édesapám 84 éves koráig könnyedén megbirkózott. Utána nem vállalta a gépkocsivezetést, mert – ahogy többször mondta – lelassult mozdulataival senki életét nem veszélyeztetheti. Édesanyám egyetértett vele, bár ez azzal járt, hogy a vasárnapi szentmisék bizonytalanná váltak számukra. Felajánlottuk nekik a templomba szállítást, és néhányszor éltek is vele, azonban egy idő után az is elmaradt. Akkortól otthon imádkoztak.

Fiatal koromban, még az egypártrendszer idején, több módon próbáltak bevonni a kommunista pártba, én azonban mindig visszautasítottam a belépést. Ellenszenvet éreztem iránta, mert tisztában voltam vele, hogy édesanyám nem élné túl a párttagságomat. Az agitációkból a mézesmadzag sem hiányzott, de volt példa durvább próbálkozásra is. Húszéves lehettem, amikor a legnagyobb volt a csábítás, de szerencsére nem álltam kötélnék.

Édesanyám idős koráig sokat dolgozott; korábban a legnehezebb mezőgazdasági munkát is elvállalta. Fiatalon szántott a mezőn a két tehenünkkel, amikor elfoglalt ácsmester édesapámnak nem futotta az idejéből azt elvégezni.

Ahhoz a falusi háziasszonytípushoz tartozott, akinek nem volt ideje a szórakozásra. Mifelénk a falusi családoknak volt egy kicsi, a legtöbb esetben két-három holdas, parasztgazdasága. Ezt a Tito-féle rendszer engedélyezte. Emellett két-három tehenet és néhány sertést neveltek a szülei, valamint néhány szőlőparcellát műveltek.

A háztartási teendők, a mezei munka és a gyermeknevelés kora reggeltől késő estig lefoglalták a falusi asszonyok életét. A múlt század hatvanas éveiben sok muravidéki magyar családnál úgy alakult a házastársi szerepkör, hogy a férfiak dolgoztak a városi vállalatokban - néhányan külföldön is -, a többi teendő pedig a feleségekre hárult. Könnyebb volt azoknak a helyzete, ahol a nagyszülők jó erőnek és egészségnek örvendtek. A mi esetünkben azonban nem így alakult. A velünk élő apai nagyanyám hamar, még öcsém születése előtt elhunyt.

Édesapám munkabíró ember volt, és amikor befejezte a napi ácsmesteri teendőit, azonnal a parasztmunkához nyúlt. Édesanyám azonban addigra a legtöbb mezei munkát egyedül elvégezte! Sokszor halottam tőle, amikor a tehenek esti fejését befejezte, hogy „leszakad a két karom, annyit dolgoztam ma”.

Édesanyám túlzottan aggódó természetű volt. Mindentől óvott engem, nehogy baj érjen. A családban én voltam a „félített gyermek”. Öcsém nevelésénél, aki nyolc esztendővel fiatalabb nálam, már bátrabbak voltak a szülei. Kisgyermek éveimnek nem kis részét Ilonka nagynénémnél, édesapám nővérénél és a férjénél, Jancsi sógornál töltöttem, mivel nekik nem volt gyermekük. Emellett a velünk egy udvarban élő szabómester szomszédnál szintén sokat időztem, mert náluk sem született utód. Nagyon szerettem mindkét családot, és otthon éreztem magamat náluk. Az ott kapott szeretet nagy ajándéka volt életemnek. Mégis minden alkalom, amikor kisgyermekként édesanyám karjaiba simulhattam, semmi máshoz nem hasonlítható élmény volt. Az anyai szeretetet olyankor minden porcikámmal éreztem. Később valamiért kölcsönösen szemérmesek lettünk, és elmaradtak a szorongató ölelések, ami azonban a szeretetet nem befolyásolta.

Kamasz koromban és később elkövetett botlásaimért édesanyám ritkán büntetett meg, inkább sajnálkozott miattam. Bántotta, hogy a „kisfia”, mert felnőttkorban is gyakran így szólított, rossz fát tett a tűzre. Édesapám határozottan, esetenként nyersen tudatta velem, hogy a tévedésemért bűnhődni kell, édesanyám azonban mindig megértően, néha túlzott puhasággal fogadta

hibáimat. Szorongásaim közepette a dédelgetése jól esett, bár később beláttam, hogy az apai határozottság nélkülözhetetlen volt a hibák jóvátételéhez. Ballépéseim után mindig lelkiismeret-furdalás gyötört, ami szükséges volt az önbecsüléshez és a talpra álláshoz, de a legnehezebb pillanatok átvészélésekor jó volt tapasztalni, hogy valaki együtt érez velem.

Emlékszem arra, amikor sorkatonai szolgálatom letöltése után - a jövőmet tervezve - édesanyám volt az, aki önbizalmat adott; a továbbtanulás első lépéseit is segített kifürkészni. Ez azért volt sorsdöntő, mert a tétovázás, a bizonytalanság közömbösségbe taszíthatott volna (amint arra a múlt század utolsó harmadában falusi környezetben gyakran volt példa).

Édesanyám minden vágyát háttérbe szorította, és az utolsó dinárt is odaadta, csak hogy ne érezzünk az öcsémmel semmiben hiányt. Többet kaptunk tőle, mint amennyit megérdemeltünk, és amit a gyermek elvárhat a szülőtől! Ő így volt boldog. Azokhoz a huszadik századi anyákhoz tartozott, akik megtapasztalták a szegénységet, de nem volt lehetőségük felfelé kapaszkodni, hiába volt meg ehhez a rátermettségük és a kitűnő osztályzatok a bizonyítványukban. Ezért, akár csak édesapánk, a gyermekeinek szebb jövőt szánt a sajátjánál.

Többször megtörtént, hogy legényeimeiben kora reggel érkeztem haza a bálból vagy egy hosszúra nyúló éjszakából. Az utcai kapuhoz közeledve megpillantottam édesanyám gondterhelt arcát a muskátlis ablakban. Őszülő hajtincsei a szépen nyíló muskátlik között a holdfényben vagy a felkelő nap sugaraiban is észrevehetőek voltak. Ez a látvány annyira az emlékeimbe vésődött, hogy sok évtized után is pontosan látom őt, amint rám várakozik a muskátlik között. Amikor meglátott, megnyugodott, és szó nélkül, nesztelenül - nehogy édesapámat felébressze - visszádólt az ágyába. Amíg nem értem haza, nem tudott elaludni, mert - amint többször elmondta - szörnyű gondolatok gyötörték.

A férfi és a nő kapcsolatáról a családjunkban kevés szó esett, a szexuális felvilágosítás egyáltalán nem volt beszédtema. Amikor középiskolás voltam, nagyon óvatosan utaltak a szüleim arra, hogy legyen az eszem a helyén, amit utasítás és konkrét magyarázat nélkül illet megérteni. Édesanyám szerelmi érzelmeiről soha nem beszélt. Szüleim egymás iránti szeretetét a hétköznapi élet apró dolgaiból lehetett felfedezni, valamint a kölcsönös aggodásból a másik iránt; látványos megnyilvánulásai azonban nem voltak.

A szomszédokkal, rokonokkal a napi teendőkről, az időjárásról, a magyar TV műsorairól szeretett leginkább beszélgetni. A 20. század neves színészei, meteorológusai, műsorvezetői és bemondói közül sokat ismert. A politikusokkal nem foglalkozott egészen idős koráig. Akkor azonban a politikai pártok vitáit és a parlamenti „folkloort” komolyan vette. Többször azzal fogadott, hogy mennyire neheztel erre vagy arra a pártvezérré. Főleg azokkal nem volt kibékülve, akiket a „kommunistákhoz” soroltak. Édesanyám nemzedéke az egypártrendszert a saját bőrén tapasztalta meg. Aki magyar volt, és a határsávban élt a második világháború után, a magyar-jugoszláv konfliktus idején sok megalázást tapasztalt, és az nem maradt nyom nélkül. Beszélni azonban ritkán szokott róla, feltehetően azért, nehogy ártson érvényesülésünknek.

Négyen voltak testvérek a Szabó családban. Édesanyám - akit szűkebb környezetében kislánynak óta mindenki ilusnak szólított - volt a második a sorban. Nagyanyám a Hermán családból származott (így, magyarosan írva a családi nevet), Szabó Károly nagyapám a hetési Radamosból nősült Hermánékhoz.

Margit nevű nővére két esztendővel volt idősebb édesanyámnál. Ő a családjával 1961-ben Argentínába költözött. Anyám nagyon kedvelte Karcsi unokaöccsét és Margit unokahúgát. Amikor elköltöztek, a levelezés maradt meg egyetlen kapocsnak közöttük. A telefont mifelénk csak közvetlenül a rendszerváltás előtt vezették be, ezért a szüleim életformájára, kapcsolataira alig volt hatással.

Anyánk a két fiatalabb testvérét - Laci bátyámat és Rozika nénémet - szintén nagyon szerette. A „Laci” mint egyetlen fiú, a család kedvence volt, akit a nehéz anyagi körülmények ellenére polgári iskolába járattak. Az én keresztnevem megválasztásánál alighanem meghatározó volt édesanyám szeretete iránta. Egyetlen öccse rátermett és értelmes legény volt, aki hamar felismerte a vasfüggönnyel eltorlaszolt határmenté zártságát. Emiatt 1956-ban, a magyar forradalom évében nyugatra távozott. Kivándorlása közvetlenül nem függött össze az említett nagy történelmi

eseményel, azt sokkal inkább a fejletlen határmenti vidék és a magyar kisebbség ellehetetlenítése okozta. Néhány hónapos ausztriai „lágérélet” után Kanadában kötött ki, és ott élt egészen 2002-ben bekövetkezett haláláig.

Édesanyám folyton vigasztalta a bánatos nagyanyámat, aki óriási csalódásként élte meg egyetlen fia távozását. Laci nagybátyám úgy köszönt el otthonról, hogy csak Alsólendvára megy a haverokhoz. Aztán bő tíz esztendő után tért csak haza első alkalommal látogatóba. Nem siette el a házasságot sem: negyven esztendőskorában nősült meg. Utána jó férj és családapa lett belőle.

Édesanyám Rozika húgához is nagyon kötődött. Sokat mesélt nekem róla, főképpen azokról a gyermekkori élményekről, amikor ő vigyázott rá. Később Rozika nagynéném a szlovénok lakta vidékre ment férjhez, ezért napi szinten nem találkozhattak.

Az idősök otthonában töltött első hónapok 2018 tavaszán és nyarán édesanyám esetében kellemesen teltek. Szeptember után azonban egészségi állapota rosszabbra fordult. A 89. születésnapján még mosollyal az arcán fogadott bennünket. Örült, hogy a 90. életévébe fordult. Azonban a következő hetekben szaporodtak a gondok. December elejére szembesülni kellett a szívszorogató felismeréssel, hogy nem sok van már hátra az életéből. A szenteste varázsáról még beszéltem neki, egy fenyőágot is vittünk a szobájába. Fel tudta idézni a múlt század hatvanas éveinek egyik karácsonyát, amikor angyalhaj-dísszel ékesítettük a hálószoba asztalán pompázó fenyőfát. Emlékezett rá, hogy - mivel nem akartam elmenni a karácsonyfa mellől - édesapám vastag, bárányszőrrel bélelt bundáját öltötték rám, hogy meg ne fázzak. „Csak a fejed búbja látszott ki belőle” - jegyezte meg csendesen, miközben egy könnycsepp csordult le halvány arcán. Arra is emlékezett, amikor először, még öcsém születése előtt, játék is került a karácsonyfa alá, a narancs és szárazfüge mellé.

Az óév utolsó hete bizonytalanságban telt. Enyhe mosoly néha megjelent még édesanyám arcán, a kezünket is lágyan megérintette, de többre már nem futotta erejéből. Hiába volt a küszöbön az újév, nem tudtam a jövőre gondolni. Olyasmi uralta a képzeletemet, amit nem akartam a valóságban megélni. Szilveszter este az erőltetett tévénézés közben türelmetlenül keresgéltem magam körül, hogy mellettem van-e a mobiltelefonom. Éreztem, hogy érkezni fog a szörnyű hírt közlő hívás. És megérkezett... Édesanyám nem várta meg az éjfél, nem akart belépni a 2019. esztendőbe. A 2018. esztendő utolsó estéjén, tíz óra előtt néhány perccel örökre lehunyta a szemeit.

A muskátlis ablakra gondoltam, ahol édesanyám búcsúzó tekintetét elképzeltem. Már egy másik világból nézett felénk.